

ИСТОРИЧЕСКИ ПРЕГЛЕД НА РАЗВИТИЕТО НА ТЕХНОЛОГИЧНОТО ОБУЧЕНИЕ КАТО УЧЕБЕН ПРЕДМЕТ

Теменужка Михалева

Основно училище „Добри Чинтулов“, Варна

Резюме. В настоящата статия е направен опит за исторически преглед на развитието на технологичното обучение като учебен предмет в хронологически аспект. Идеята за трудовото обучение и възпитание е възникнала още от древността, от епохата на формиране на човешкото общество. Идеи за трудово обучение и необходимостта от въвеждане на самостоятелен учебен предмет се откриват в различните етапи от историческото развитие на българското образование.

Keywords: technical culture, labor training and education, knowledge, work activities, development of craft activities.

Идеята за трудовото обучение и възпитание възниква още от древността, от епохата на формиране на човешкото общество. Човечеството започва своето развитие, когато престава да използва без усилие това, което му дава природата и започва чрез трудова дейност да изработва предмети, които са му необходими за задоволяване на човешките потребности. Натрупаният трудов опит се предава в поколенията.

Първобитното общество се характеризира с особеностите на трудовата дейност. За него са характерни два периода: дивачество и варварство. През първия период възниква членоразделната реч, чрез която хората общуват и възпитават. Започва изработването на каменни сечива, лъка и стрелата, а майката се грижи за децата, като ги въвежда в трудовите дейности. През втория период се появяват занаятчийски дейности, което е в основата на обучението. Развиват се грнчарството, отглеждането на домашни животни, култивиране на растения, започва обработката на руда и изработване на железни оръдия. В първобитното общество се появяват основните елементи на възпитание с характерните особености: индивидуално въздействие и социален процес (Генчева, 2003).

В робовладелческото общество училищата възникват като необходима институция за подготовка на бъдещи владетели в робовладелческите стопанства. Разкриването им е свързано с развитието на занаятчийските дейности: златарство, каменоделство, строителство. Намерените предимно земеделски оръдия на труда

и овъглено жито свидетелстват, че основният поминък на населението е земеделие.

Основен фактор при възпитанието на децата в голямото славянско семейство си остава трудът. При настъпване на класовото деление и формирането на отделни класи възпитанието на децата на господстващата върхушка и на едрите земеделци престава да бъде трудово, докато възпитанието на децата на дребните селяни продължава да е същото, както в периода на първобитнообщинния строй. Обучението и възпитанието на децата на прабългари и славяни е трудово и се свързва с основния поминък – скотовъдство и земеделие (Милчев, 1983).

В епохата на Средновековието се разширяват познанията в областта на занаятчийството, земеделието и търговията.

Възраждането се характеризира с появата на хуманизма и хуманистичната педагогика, където на преден план излиза идеята за човека – творец, носител на свое достойнство.

Трудовото обучение като самостоятелен учебен предмет има дълга история. Неговото начало се открива във Финландия през втората половина на XIX в. То се появява под името „ръчен труд“ и се разпространява бързо в Европа и Америка, чието предназначение е да подготвя занаятчии или работници за промишлеността.

Идеи за трудово обучение и необходимостта от въвеждане на самостоятелен учебен предмет, се откриват в различните етапи от историческото развитие на българското образование. В единния исторически процес на българското Възраждане се развива материално-техническата култура. В този период настъпва ускорен процес на разделение на занаятите, за което свидетелстват откритата първа фабрика у нас през 1837 г. С оглед задоволяване на нарасналите нужди от професионални познания в общообразователните училища се въвежда изучаването на специални предмети. Пример в това отношение дават новобългарските училища в Шуменско и Разградско, в които се изучава специалния предмет земеделие. В занаятчийските училища през 1856 г. се преподава още дървообработване и правене на обувки, а на момичетата – ръкоделие и шиене на облекло (Генчева, 2003). През 1840 г. в първото девическо училище в Плевен се въвежда учебният предмет „ръкоделие“ и „домакинство и хигиена“. Ръкоделието се преподава от Анастасия Димитрова. П. Нейкова открива в Ловеч девическо училище, в което през 1843 г. се изучава шиене на гергеф и обикновено шиене. В други български неделни училища през възрожденския период също се изучават учебните предмети домакинство и земеделие.

През този период технологичното обучение има своето развитие и във Варна. Първото занаятчийско училище в града се открива от Търговската индустриална камера. Още през 1840 г. във варненското гръцко частно девическо училище „Василиос Сулинос“ се обръща особено внимание на ръкоделието. През 1866 г. гл. учител Никола Бацаров с момичетата от българското девическо първоначално училище въвежда изучаване на практически знания по ръкоделие с цел придоби-

ване на социални умения. През учебната 1896/1897 в девическата гимназия „Мария Луиза“ във Варна се изучава по два часа седмично учебният предмет „Стопанство“ в V и VI клас. В V клас се изучава „Полза от добре уредена градина“, а в VI клас – „Длъжностите на всяка добра домакиня“. Въвежда се учебният предмет „Ръкоделие“ с два часа седмично по следната учебна програма: I клас – „Плетене на чорапи и шиене на руски шев“, II клас – „Всички видове ръбове, работене на фистон“, III клас – „Работене на детски дрехи“, IV клас – „Работене на изящни ръкоделия“, V клас – „Кроене и шиене – бели дрехи“, VI клас – „Кроене и шиене на горни дамски дрехи“. През 1904 г. във варненските предучилищни заведения (забавачници) педагогическия процес включва разнообразни дейности: грънчарство, низане на мъниста (Въчева, 2007).

„Ръчната работа“ като самостоятелен учебен предмет се въвежда със Закона за народното просвещение от 1881 г. Поражда се необходимост от изграждане на учебни заведения за подготовка на учители, които ще преподават по този учебен предмет. В селища от Южна България през 1883 г. в девическите областни гимназии се изучава ръкоделие от I до IV клас, а учебната програма в педагогическото училище в Казанлък предвижда изучаване на селско стопанство. През тази година се отварят първите земеделски училища – с. Садово, Пловдивско. Открива се и учебна занаятчийница, която е преименувана десет години по-късно в Държавно техническо училище. От него се обособяват самостоятелни държавни практически училища – Железарско училище в Самоков, Столарско училище в Русе, Грънчарско училище в Трън, Тъкаческо- бояджийско училище в Сливен, с което се поставя началото на втория основен клон в системата на образованието – професионалното образование, а по инициатива на женските дружества в градовете се създават и девически занаятчийски и домакински училища (Митев, 1983).

В Закона на Рачо Каролов се подчертава необходимостта от изучаване в главните училища на „земеделieto и индустрията“. За целта се провежда и издава „Кратък учебник по земеделието“ за III клас (Митев, 1983).

През 1885 г. се приема Закон за обществените и частните училища, чрез който се дава професионална насоченост на общообразователните училища. Включва се изучаването на земеделие и индустрия. Създават се първите професионално-занаятчийски училища (Генчева, 2003).

През 1892 г. Стамболовото правителство приема закон, чрез който се въвежда ръчната работа като задължителен учебен предмет. В програмата се предвижда и в двете отделения на началния курс да се провеждат подготвителни упражнения за работа с пръчици, дъсчици и с хартия, моделиране, а в средния курс на обучение се провеждат подготвителни упражнения по дърводелство и моделиране. В горния курс, освен картонажна работа и дърводелство, учениците изучават резбарство и работа с метал. С приказ №7710/5.VII.1893 Министерството на народното просвещение командирова в чужбина (Берн, Швейцария) няколко младежи да следват летните практически курсове по ръчна работа, а сп. „Учител“ от 1893 г.

публикува статията „По ръчната работа в училищата“. Това е първата публикация, в която се разглежда появата на ръчната работа и нейното педагогическо значение.

През 1894 г. се приема нова учебна програма по ръчен труд, която е разработена от чешкият учител Антон Вацлав Шоурек по искане на Министерството на народното просвещение. Тя е изцяло под влиянието на Фрьобеловата система и методика на обучение (Клинков, 1989). Според него за началното училище също са необходими подготвителни упражнения, които „представяват мост към самата ръчна работа“. Неговата учебна програма обхваща следното съдържание: нареждане на разноцветни пръчици, халкички и дъсчици, чийто брой не надвишава 10, рисуване на по-прости наредени фигури, преплитане на разноцветни пръчици и книжни ивици, прегъване на хартия, моделиране: кълбо, валяк (пръчка, гвоздей), гъба, пръстен, половин пръстен, змия, дъсчица, махало, работа с глинени топчета, кубчета, грахови или царевични зърна и пръчици. Тази учебна програма допринася „децата да се научат на трудолюбие, да се развият умствено и физически.“ Шоурек написва и първите методически ръководства за учителите. През 1894 г. излиза неговите „Образци за подготвителни упражнения по ръчна работа“ и „Ръководство към образците за подготвителни упражнения по ръчна работа“. В първото издание са включени 24 страници графичен материал. Показани са 259 комбинации за формообразуване на пръчици, плоски геометрични фигури, като квадрат, правоъгълник, триъгълник в различни цветове – 220 бр., криволинейни телени елементи – 28 бр., 39 макета на плодове, глинени съдове, букви, елементи за плоски и обемни модели от тел и дървени топчета – всичко 35 комбинации (Клинков, 1989). От особено значение са осемте вида дейности, които той посочва за практическа работа в първо отделение: нареждане на различни по големина и форма пръчици и халкички, преплитане на разноцветни ленти и книжни ивици, сгъване на различни видове хартия, прегъване на книжни ивици, моделиране и работа с глинени кубчета. В началното училище учениците правят същите фигури, които прави учителят на дъската. След това той дава на всяко дете определен брой пръчици и изисква да се направи от тях определена фигура. При този вид практическа дейност Шоурек препоръчва да се преподава по „генетичния начин“. Изискването е всяка следваща фигура да се получава от предишната (+ Т Г V X).

През 1893 г. на III извънреден конгрес в Търново се приемат общи политически и икономически искания, в които се включва и искането за светско, еднакво за двата пола образование и задължително посещение на народните училища. В сп. „Училищен преглед“ през 1902 г. В. Благоева пише: „Главната задача на възпитанието ще бъде да се запази у възпитаника преди всичко човекът. При това не по-малко значение за възпитанието на децата има трудолюбието. Едно дете, навикнало от малко да се труди, то без принуждение ще усвои тези познания в училището, които са по неговите сили“.

През 20-те години на XIX в. нараства движението за реформиране на училището, за да се постави на трудови начала (Даскалова, 1983). Идеята за трудовото

възпитание остава жива и се развива, но реализирането ѝ е невъзможно в капиталистическа България. Още по онова време тя среща силни нападки от различни социални слоеве на обществото. В сп. „Училищен преглед“ срещаме и отговора за причините за това състояние: „Но само училището ли е виновно? Може ли да даде обществото нужните средства, нужното съдействие, за да се създадат училища за всестранно въздействие върху младежта? Къде са училищните работилници и лаборатории, не в основните училища, а в средните? Къде са училищните стопанства и градини, интернати и пансиони? Ясно е, че училището не по своя вина е останало без душа.“

През първите 15 години след Втората световна война трудовото обучение на учениците в I-IV клас се осъществява чрез изучаване на учебния предмет „Ръчен труд и практически знания“ по един час седмично. Учебният предмет има за цел учениците да усвоят умения за работа с хартия, картон, глина, пластилин, текстил (I-III клас). В IV клас се изучава техническо моделиране с изработване на предмети от различни материали. По-късно на негово място се въвежда учебният предмет „Трудово обучение“.

След 9. IX. 1944 г. продължава последователно да се привежда образованието в съответствие с обществено-икономическото развитие на страната, чрез изграждане на новото училище, върху принципите на съвременния труд, за подготовка и реализация на подрастващите в колективна и общественнозначима трудова дейност.

Един от най-ярките представители на педагозите през този период е Ламби Кандев. Специално място в педагогическото му творчество заемат въпросите на трудовото обучение и възпитание. Предмет на неговите публикации са въпросите, свързани със същността на политехническото образование, основните характеристики на трудовото политехническо училище и системата и организацията на учебно-възпитателната работа в него.

Важен принос в разработване на въпросите на политехническото образование има проведената научна сесия в Педагогическия институт при БАН и МНП през ноември 1954 г. Форумът дава първия тласък за преустройството на училището по посока на неговата политехнизация, като препоръчва МНП да изработи нов учебен план, който да осигури условия за постепенно преминаване към политехническото обучение. Започва усилено свързване на обучението по общообразователните предмети с производството и включване на учениците в производителен труд. Първи в тази насока са средните училища в Мездра, Арчар, Брезово, XVIII гимназия – София; Главаци, Пелово. През този период формите на участие на учениците в селскостопански труд са най-различни и в много отношения ефективни – включване на средношколците в младежки звена към ТКЗС, организиране на отделни ученически бригади и звена под ръководството на учители, предоставяне на големи участъци земя на селските училища, в която те да извършват селскостопански работи през учебната година и лятната ваканция.

През учебната 1955/1956 г. с ученици от XVIII гимназия в София и под ръководството на Педагогическия институт при БАН е реализиран сполучлив опит с два класа, за организиране на производствено обучение в химическия завод „Г. Димитров“, Костинброд. На 15.III.1955 г. МС утвърждава нов учебен план, който регламентира изучаването на ръчен труд (трудова обучение и практически занятия) в работилниците и учебно-опитни полета за учениците от I – V клас, както и чертане за учениците от VIII – XI клас. На 1.VI. 1957 г. се приема ПМС „За по-нататъшно развитие на образованието в НРБ“. С този нормативен акт се предвижда в учебните планове да се въведе изучаване на основите на промишлеността, селското стопанство и производствена практика.

Със създаването на ЕСПУ през 1973 г. учебният предмет се нарича „Трудово-политехническо обучение“. През 1974 г. МНП провежда национална конференция за обсъждане на новото образователно съдържание. През учебната 1974/1975 г. с коригирания учебен план е увеличено времето за производственото обучение. Изгражда се цялостна система за осъществяване на трудово-политехническата подготовка на учениците чрез преподаване на основите на общообразователни и общотехнически дисциплини, трудовото и производственото обучение, ТНТМ, включването на учениците в обществено-полезен труд. През 1975 г. се разработват инструкции и методически указания от Г. Мавров, Н. Божков и други, а през 1979 г. се издава учебник по трудово обучение с методика за учителите от Г. Мавров, М. Велев, Д. Трифонов, Л. Найденова, Сийка Кънева (Генчева, 2003). През 1982 г. Н. Божков издава учебници – албуми по труд и творчество. От учебната 1993/1994 г. учебният предмет „Трудово обучение“ се нарича „Труд и техника“. С регламентирането на КОО „Бит и технологии“ в Закона за степената за образование, общообразователния минимум и учебния план от 2000 г., са определени за изучаване три учебни предмета: „Домашен бит и техника“ (I – IV клас), „Домашна техника и икономика“ (V – VI клас), „Технологии“ (VII – VIII клас).

ЛИТЕРАТУРА

- Въчева, С. (2007). *Общественото предучилищно възпитание във Варна до 9.IX.1944 (с. 46)*. В: *Хуманизъм и прагматизъм в образованието на XXI век София*. София.
- Генчева, М. (2003). *Технологичното обучение в системата на общообразователната подготовка*. Варна, ИС „Контур“.
- Даскалова, С. (1983). *Някои моменти от развитието на идеята за трудовото възпитание у нас (с. 261)*. В: *Хиляда и триста години България и българско образование*. София, ДИ Народна просвета.
- Клинков, Г. (1989). *Приносът на Антон Шоурек за въвеждане на ръчна работа в училище*. Начално образование, 1, 49 – 51.

Милчев, А. (1983). *Възпитание на децата у древните славяни и прабългарите* (с. 77). В: *Хиляда и триста години България и българско образование*. София, ДИ Народна просвета.

Митев, К. *Някои проблеми на образователната система у нас през периода 1878 – 1944 г.* (с. 103 – 105). В: *Хиляда и триста години България и българско образование*. София, ДИ Народна просвета.

HISTORICAL OVERVIEW OF THE DEVELOPMENT OF TECHNOLOGICAL EDUCATION AS A SUBJECT

Abstract: This article makes an attempt to offer a historical review of the development of technology education as a subject in a chronological aspect. The idea about work training and education has existed since ancient times, the epoch of formation of human society. Humanity began its development when no longer used effortlessly what nature gave people and instead began to work began to create items that are necessary to meet human needs. Ideas about work training and employment and the need to introduce Technology as a separate subject, are found in various stages of the historical development of Bulgarian education

Temenuzhka Mihaleva,

✉ Primary School „Dobry Chintulov“
12, Milosardie Str., 9000 Varna, Bulgaria
e-mail: nusha_71@abv.bg